

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: «ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА –
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»

Матеріали
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
25 травня 2016 року

КИЇВ 2016

УДК 371.2:371.8:378.4(063)
ББК Ч 448.оя431+Ч420я431
А437

Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад: зб. наук. праць матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 травня 2016 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. – К : – НАУ, 2016. – 296 с.

До наукового збірника увійшли статті та тези доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад (25 травня 2016 року, м. Київ), що проводилася на базі кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету спільно з науковими установами та навчальними закладами освіти України. Адресований науковцям, аспірантам, викладачам ЗНЗ і ВНЗ та працівникам в галузі освіти.

Редакційна колегія:

Муранова Н. П., доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (голова);

Черіпко С. І., заступник директора Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бруяка О. О., кандидат технічних наук, доцент, начальник навчально-методичного відділу Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Приходько О. Ю., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бугайов О. Є., кандидат технічних наук, доцент, кафедра базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету.

Рекомендовано до друку Науково-методично-редакційною радою Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (протокол № 6 від 26.09.2016 р.).

За достовірність наведених даних та посилань несе відповідальність автор публікації.

УДК 373.3

Єщенко Марина, м. Слов'янськ

РОЛЬ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті подано ґрунтовний аналіз проблеми профорієнтаційної діяльності в системі довузівської підготовки. Розкрито важливу роль профорієнтаційної роботи в довузівській підготовці. Підкреслено важливість свідомого вибору майбутньої професії для випускників та старшокласників ЗНЗ. Схарактеризовано та уточнено поняття «професійна орієнтація». Зазначено основні складові профорієнтаційної роботи. Доведено необхідність профорієнтаційної роботи серед старшокласників. Висвітлено досвід профорієнтаційної діяльності у часи УРСР. Систематизовано періоди становлення та розвитку вітчизняної профорієнтаційної роботи в Україні. Запропоновано ввести спецкурс у навчальному процесі старшокласників ЗНЗ.

Ключові слова: вибір професії, довузівська підготовка, професійна орієнтація, профорієнтаційна робота, спецкурс, старшокласник.

The article contains a detailed analysis of the career-guidance activities in the system of pre-university training. The important role of career guidance in pre-university training is revealed. The importance of conscious choice of the future profession for school leavers and high school students is emphasized. The author has determined and specified the concept of career guidance. The paper outlines the components of career guidance, the necessity of career-guidance work with high school students, the career guidance experience in the former Ukrainian SSR. The author has also systematized the periods of career-guidance work formation and development in Ukraine. The article also proposes introducing a special course for the seniors in the education process at school.

Keywords: choice of profession, pre-university training, career guidance, career-guidance work, a special course, senior pupil.

Вибір професії – один із найсерйозніших кроків, що має здійснити молода людина. Від того, чи відповідає обрана професія здібностям, інтересам і нахилам учня, чи є попит на цю професію на ринку праці, чи дає вона можливість кар'єрного зростання, залежить, як складеться подальше життя підлітка. Проте усвідомлено й обдумано здійснити цей вибір дуже складно.

Сучасним молодим людям досить складно зорієнтуватися у широкому світі сучасних професій і обрати майбутню професію з урахуванням свого покликання, нахилів та здібностей. Останнім часом у навчальних закладах послабилася робота з профорієнтації учнів, втрачаються зв'язки з виробництвом, що негативно впливає на професійне спрямування та розвиток професійного самоусвідомлення молоді. Орієнтація старшокласників на професійну діяльність у системі загальної середньої освіти, молоді у ПТНЗ та ВНЗ різного рівня акредитації потребує наукового переосмислення.

Зазначимо, що підготовка людини до виконання різних соціальних ролей і, одночасно, до здатності самовдосконалення і покращення свого буття – необхідні складові розвитку освіти, тому важливо виховувати відповідальних громадян, здатних працювати та бачити сьогодення і майбутнє. Це не завжди вдається в умовах середньої школи, тому вищій школі необхідно допомагати загальноосвітнім закладам у процесі організації різних форм довузівської підготовки абітурієнтів. Адже довузівська підготовка – це не тільки сходинок до здобуття вищої освіти, а й важливий етап у житті молоді людини на шляху до вибору та оволодіння професією, до подальшого розвитку особистості [1].

Переважна більшість науковців дотримуються визначення доуніверситетської (довузівської) підготовки як засобу (способу, інструменту) професійної орієнтації, професійного самовизначення чи професійного вибору старшокласника, що, на думку науковця Н. Муранової, не зовсім повно відображає сутність і зміст означеного поняття, яке має комплексний нелінійний характер як представлено у табл. 1 [15, С. 60–71].

Таблиця 1

Категорійні характеристики доуніверситетської (довузівської) підготовки у науково-педагогічних джерелах [15]

Характерна ознака доуніверситетської підготовки	П. І. Б. автора
Доуніверситетська підготовка є структурним компонентом додаткової освіти старшокласників	Д. Князевський, О. Осипенко
Є різновидом допрофесійної освіти старшокласників	Н. Чернова
Є елементом неперервної освіти, проміжною ланкою між загальною середньою та вищою професійною освітою	Н. Красильникова, В. Мурзін, Ю. Францева
Є засобом формування готовності абітурієнтів до навчальної діяльності в умовах вузу	Т. Волгіна, Т. Дерендяєва
Є інструментом професійного вибору, професійної орієнтації, професійного самовизначення старшокласників	М. Капелевич, Л. Кравчук
Є зразком моделі випереджувального навчання	Т. Матекіна
Є специфічною освітньою і розвивальною діяльністю, що сприяє вияву і формуванню професійних якостей майбутніх студентів	І. Сокольчик
Є формою соціалізації старшокласників	Н. Федорова

Дослідник Н. Муранова формулює визначення доуніверситетської підготовки як процесу і результату діяльності соціальної інституції освітнього характеру, створеної вищим навчальним закладом, що забезпечується спеціальними його структурами, здійснюючи підготовку старшокласників до навчання в ньому у процесі оволодіння знаннями і вміннями з окремих дисциплін; зміст цієї підготовки адаптується з урахуванням специфіки і конкретного напрямку

професійної підготовки [15, с. 71].

Тому, дуже важливо на етапі професійного самовизначення сприяти молодій людині у виборі професії (спеціальності), залежно від її здібностей, щоб у майбутньому вона була конкурентноздатною на ринку праці та сприяла професійно-кваліфікаційному зростанню. Усе це має забезпечувати ефективна система професійної орієнтації старшокласників ЗНЗ, тому що профорієнтація завжди виконувала та продовжує виконувати надзвичайно важливу роль у виборі учнями майбутньої професії, а також у системі довузівської підготовки молоді [2].

Профорієнтаційна робота є предметом дослідження багатьох дослідників та вчених. Питання змісту та структури загальної профорієнтації розкрито у працях вітчизняних науковців К. Бондарчука, А. Волковського, М. Виноградова, О. Галкіна, І. Гусєва [8], Л. Дробиша [3], А. Журавльова, Н. Калугіна [6], Т. Кожана, Р. Кочетова, Н. Левитіва, В. Майбороди [4], А. Макаренка, А. Меньшикова, Н. Мітіна [7], Н. Муранова [11, 12, 13, 14], В. Савченка, В. Симоненка, С. Сошенка [10], С. Чистякової, Н. Федорової [1] та ін.

Відома дослідниця Н. Федорова вважає, що саме перехід між «середньою ланкою та ВНЗ» пов'язаний з певними труднощами, у т. ч.: здійснення усвідомленого вибору майбутньої професії; відчуття недостатнього рівня підготовки до навчання у ВНЗ; необхідність адаптації до нових умов навчання; пошук свого місця в студентській групі [1].

Слід зазначити, що з представлених складових найважливішим кроком у житті молоді людини є вибір професії, та у цьому важливому виборі їй допоможе грамотна профорієнтаційна діяльність з боку педагогів, працівників ВНЗ, тому що саме професійна орієнтація відіграє важливу роль у довузівській підготовці молоді людини.

Протягом багатьох років, ще за часів радянської влади, перші практичні кроки реалізації професійної орієнтації підлітків здійснив педагог-організатор А. Макаренко. А проблему трудового виховання і профорієнтації учнівської молоді розглядали і такі відомі педагоги, як В. Сухомлинський, Г. Костюк, В. Мадзігон, В. Маляко, К. Платонов, Є. Павлютенков, Д. Тхоржевський, С. Чистякова та ін.

Разом з тим, мало уваги було приділено розробці єдиної системи профорієнтації молоді з точки зору соціальної педагогіки, а саме вдосконаленню методів та інструментарію проведення профорієнтаційної роботи. Це заважало спрямовувати правильний вибір майбутньої професії випускниками ЗОШ, спираючись на особистісні здібності і нахили до певного виду діяльності, негативно позначалося на ефективності профорієнтаційної роботи серед молоді [3].

У сучасному світі найрізноманітніших професій профорієнтація виступає необхідною ланкою зв'язку між молоддю і системою професійної підготовки. І тому, на сьогоднішній день, профорієнтаційна робота особливо актуальна та відіграє надзвичайно важливу роль у довузівській підготовці старшокласників та випускників ЗОШ. Вивчення та осмислення теоретичної спадщини й практичного досвіду минулих часів сприяє пошуку подальших шляхів розвитку профорієнтації з урахуванням досягнень та помилок минулого.

Отже, доречним є проаналізувати та систематизувати профорієнтаційну роботу вищих навчальних закладів України, у т. ч. і педагогічних, та уточнити поняття «професійна орієнтація».

Проаналізувавши та систематизувавши наукову та історичну літературу, присвячену становленню та розвитку вітчизняної профорієнтації, можна виокремити дві її важливі категорії: перша – видана за часів існування УРСР, друга – видана з моменту набуття Україною статусу незалежної та самостійної держави. Професійна орієнтація на теренах України завжди була складним, часом суперечливим процесом, що характеризується чергуванням періодів активізації та спаду. Кожному з таких періодів притаманні свої проблеми та особливості, але кожен з них є важливим кроком до розбудови вітчизняної профорієнтації.

На нашу думку, у теперішній час потрібно використовувати та вдосконалювати позитивний досвід профорієнтаційної роботи за часів УРСР. Наприклад, у другій пол. ХХ ст. вищі педагогічні навчальні заклади почали розробляти і застосовувати різні форми відбору і залучення до навчання талановитої молоді, організовуючи в колгоспах, радгоспах, на підприємствах гуртки, факультети, школи, класи майбутніх учителів, юних педагогів, математиків, біологів, істориків тощо. Одним із засновників активної зазначеної роботи був колектив Луганського педінституту, який у 1973 р. створив факультет майбутнього вчителя (надалі – ФМВ) за стаціонарно-заочною формою навчання. Відповідно до рішення колегії МОН України відносно питання «Про досвід роботи Ворошиловградського педінституту і органів народної освіти з профільної орієнтації молоді на педагогічну роботу» у квітні 1977 р., було створено ФМВ у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Короленка, НПУ імені М. Драгоманова, Вінницькому

педагогічному університеті імені М. Коцюбинського, Ніжинському державному університеті імені М. Гоголя, Миколаївському національному університеті імені В. Сухомлинського та інших педвузах. У 1982 р. досвід Ворошиловоградського, Полтавського, Вінницького і Ніжинського університетів з питань профорієнтаційної роботи серед молоді середніх загальноосвітніх шкіл узагальнив Республіканський навчально-методичний кабінет педагогічних навчальних закладів. На основі єдності всіх ланок народної освіти (школа – учень – учитель – педвуз – студент – викладач) в Україні склалося два напрями співпраці школи і педінститутів: допомога учням з боку викладачів і робота студентів у школах юних фізиків, математиків, кібернетиків, біологів, хіміків, географів-краєзнавців, любителів історії, літератури і мистецтв [4]. Цей досвід слід використовувати, враховуючи сучасні можливості інформаційних технологій та сучасні засоби профорієнтаційної роботи.

Щодо самого означення професійної орієнтації, то воно, на нашу думку, також потребує уточнення. Довідникове означення: «Професійна орієнтація (від фран. *orientation* – установка) – комплекс психолого-педагогічних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування молоді, відповідно до бажань, схильностей і сформованих здібностей, з урахуванням потреби у фахівцях народного господарства і суспільства в цілому» [5].

Вітчизняні науковці А. Сазонов, Н. Калугін, А. Меньшиков визначають професійну орієнтацію як діяльність з підготовки молоді до вибору професії, у свою чергу соціально-професійну орієнтацію характеризують як підготовку молоді до вибору професії і свого місця в суспільстві [6]. Сучасна дослідниця Н. Мітіна доводить, що пріоритетними завданнями профорієнтаційної роботи з молоддю є вивчення теорії профорієнтації, що включає в себе: розгляд її об'єктів, принципів, форм, методів, напрямів, критеріїв ефективності; вивчення способів планування профорієнтаційної роботи; оцінка діяльності по вирішенню проблем, пов'язаних з соціально-професійною адаптацією молоді [7]. У межах соціально-педагогічного підходу науковець Д. Парнов визначає профорієнтацію як систему соціальних, економічних, психологічних, педагогічних, медичних положень, що складають технологію соціально-педагогічної підтримки учнів з виявлення та розвитку їх сфери здібностей, професійно важливих якостей тощо [2].

Проаналізувавши та систематизувавши наукову та історичну літературу, ми пропонуємо своє визначення професійної орієнтації. *Професійна орієнтація* – це тривалий і послідовний керівний процес з вибору професії для молоді, котрий необхідно постійно вдосконалювати, відповідно до сучасних вимог суспільства, тому що він відіграє дуже важливу роль у житті молодих людей, на підставі індивідуальних здібностей кожного.

Як зазначали науковці І. Гусєв, М. Калашников, О. Качанов, В. Колобашкін, С. Кохтєв, процес підготовки та проведення прийому абітурієнтів на перший курс умовно поділяється на три складові [2].

Перша складова містить заходи з професійної орієнтації старшокласників та формує контингент абітурієнтів (робота у школах, організація зустрічей з провідними вченими та викладачами ВНЗ, проведення днів відкритих дверей, олімпіад за відповідними спеціальностями тощо). Друга складова включає організаційні заходи з підготовки до нового прийому у ВНЗ (формування приймальної комісії, підготовка документації, приміщень). Третя складова – це саме прийом студентів на перший курс (прийом документів, зарахування) [2].

Ми вважаємо, що перша складова потребує вдосконалення та уточнення, враховуючи сучасні вимоги щодо індивідуальної професійної орієнтації молоді. Аби заходи з професійної орієнтації старшокласників в системі довузівської підготовки відповідали сучасним вимогам, ми пропонуємо ввести спецкурс у навчальному процесі старшокласників, що допоможе їм в соціально-професійному самовизначенні. Головними напрямками з професійної орієнтації старшокласників у системі довузівської підготовки спецкурсу мають бути: проведення комплексної професійної діагностики старшокласників; допомога у пізнанні своїх індивідуальних здібностей, особливостей; формування у молоді уявлення про сучасні професії і спеціальності; ознайомлення підлітків з можливістю отримання освіти; надання допомоги у написанні резюме, підготовка до співбесіди з роботодавцем, розробка професійних планів. Наведений перелік не можна вважати остаточним. Він може доповнюватись, змінюватись і конкретизуватись відповідно до особливостей та потреб учнів ЗНЗ і можливостей самого навчального закладу.

Таким чином, дослідження в області професійної орієнтації у системі довузівської підготовки носять багатоаспектний характер. На наш погляд, соціально-педагогічний аспект вивчає професійну орієнтацію старшокласників, які мають особливості фізичного, психічного, соціального розвитку в умовах довузівської освіти, орієнтовану на формування соціально-професійних компетенцій. Становлення та розвиток професійної орієнтації на теренах України є складним, часом суперечливим, процесом, що характеризується чергуванням періодів активізації та спаду. Кожному з таких періодів

притаманні свої проблеми та особливості, але кожен з них є важливим кроком до розбудови вітчизняної профорієнтації. У цілому погоджуючись із вищевикладеними думками, вважаємо за необхідне визначитися, що в різні часи проводили профорієнтаційну роботу молодого покоління по-різному.

На основі узагальнення наукових поглядів різних авторів ми дійшли висновку, що *професійна орієнтація* – це тривалий і послідовний керівний процес з вибору професії, котрий необхідно постійно вдосконалювати відповідно до сучасних вимог суспільства, на підставі індивідуальних здібностей старшокласників. Вивчення та осмислення теоретичної спадщини та практичного досвіду минулих часів сприяє пошуку подальших шляхів розвитку профорієнтації з урахуванням досягнень та помилок минулого. На нашу думку, професійна орієнтація відіграє провідну роль у довузівській підготовці старшокласників та випускників ЗНЗ тому, що вона допомагає молоді зорієнтуватися у багатому спектрі професій та зробити один із важливіших виборів свого життя – вибір майбутньої професії. Для того, щоб заходи з професійної орієнтації старшокласників в системі довузівської підготовки відповідали сучасним вимогам, ми пропонуємо ввести спецкурс у навчальному процесі старшокласників, що допоможе їм в соціально-професійному самовизначенні.

Невирішеність деяких проблем щодо профорієнтації молоді у системі довузівської підготовки, зокрема запровадження нових форм і методів проведення профорієнтаційних заходів, дає підстави стверджувати про перспективу і актуальність зазначених проблем у майбутньому.

Література

1. Федорова Н. А. Довузовская подготовка как этап становления социальной зрелости старшеклассника : автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Нина Александровна Федорова. – Тюмень, 2004. – 24 с.
2. Парнов Д. А. Социально-педагогический компонент профессиональной ориентации школьников / Д. А. Парнов // Социальная педагогика. – 2011. – № 6. – С.107–114.
3. Дробиш Л. В. Роль профорієнтації у формуванні ефективного кадрового потенціалу підприємств / Л. В. Дробиш // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – Серія: Економічні науки. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – № 5(44). – Ч. 2. – С. 104–108.
4. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні. Історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.) : [монографія] / В. К. Майборода. – К. : 1992. – 196 с.
5. Психологический словарь. – Електрон. дан. (13 файлів). – 2002–2003. – Режим доступу : <http://azps.ru/handbook/p/prof947.html>. – Назва з екрану.
6. Калугин Н. И. Профессиональная ориентация учащихся / Н. И. Калугин, А. Д. Сазонов, В. Д. Симоненко. – М. : Просвещение, 1983. – 191 с.
7. Митина Н. А. Система профессиональной ориентации молодежи на педагогические специальности : библиографическое описание / Н. А. Митина, Т. Т. Нуржанова // Молодой ученый. – 2014. – № 4. – С. 1037–1040.
8. Гусев И. Т. Профессиональная ориентация молодежи и организация приема в высшие учебные заведения / [Гусев И. Т. и др.]. – М. : Высш. Школа, 1982. – 128 с.
9. Авдеев Л. Г. Стан та перспективи розвитку професійної орієнтації в Україні : наук.-метод. посіб. для працівників служби зайнятості / Л. Г. Авдеев. – К. : ІПК ДСЗУ, 2012. – 64 с.
10. Сошенко С. М. Професійна спрямованість довузівської підготовки. Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах / С. М. Сошенко // Класичний приватний університет-2012. – Запоріжжя, 2012. – Вип. № 25(78). – С. 341–348.
11. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки / Н. П. Муранова // Вісник ГНПУ ім. О. Довженка : зб. наук. праць ; вип. 20 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; відп. ред. О. І. Курок. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – С. 130–134. – (Серія: Педагогічні науки).
12. Муранова Н. П. Технологія допрофесійної підготовки учнів у профільному загальноосвітньому навчальному закладі: теоретичний аспект / Н. П. Муранова // Технологічні підходи до організації навчального процесу : II Міжрегіонал. семінар, 15–16 берез. 2007 р. : матеріали семінару. – К. : НАУ, 2007. – С. 4–12.
13. Муранова Н. П. Професійно-орієнтаційна робота університету: стан та перспективи / Н. П. Муранова // Методичні аспекти підготовки абітурієнтів до вступу у ВНЗ : VII Міжрегіонал. семінар, 20 квіт. 2012 р. ; матеріали семінару. – К. : НАУ, 2012. – С. 4–9.
14. Муранова Н. П. Фактори вибору професії в процесі фізико-математичної підготовки старшокласників в Інституті доуніверситетської підготовки (ІДП) / Н. П. Муранова // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : Міжнар. наук.-практ. конф., 21–22 берез. 2013 р. : матеріали конф. / за заг. ред. Е. В. Лузік, О. М. Акмалдінової. – К. : НАУ, 2013. – С. 67–68.

15. Муранова Н. П. Теоретичні і методичні засади фізико-математичної підготовки старшокласників до навчання в технічному університеті : дис. ... док. пед. наук : 10.00.09 / Муранова Наталія Петрівна. – Тернопіль, – 2014. – 490 с.